

Evaluating Garmaroudi's Translation of the Metaphors in the First Ten Prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya* Based on Newmark's Model of Metaphor Translation

Zainab Khoshkhan

Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Humanities, Semnan University, Semnan, Iran; z.khoshkhan616@gmail.com

Ali Akbar Noresideh*

Corresponding Author, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Humanities, Semnan University, Semnan, Iran; noresideh@semnan.ac.ir

Seyed Reza Mirahmadi

Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Humanities, Semnan University, Semnan, Iran; rmirahmadi@semnan.ac.ir

Abstract

Metaphor has long attracted the attention of rhetoricians, literary scholars, linguists, translators, and general readers. However, the central issue of the present study is the translatability of metaphor, the methods used to translate it, and the challenges involved in translating Arabic metaphors into Persian. This challenge requires the translator, on the one hand, to maintain fidelity to the metaphorical image of the source text and, on the other hand, to provide a fluent, natural, and comprehensible translation for Persian-speaking readers. The present descriptive-analytical study aims to investigate how the metaphors in the first ten prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya* have been translated based on Peter Newmark's (1988) model. The research data consist of the Arabic metaphorical expressions and Garmaroudi's Persian translation, which are analyzed comparatively according to Newmark's sevenfold model of metaphor translation, including reproducing the same image, replacing the image, converting the metaphor into a simile, converting the metaphor into its sense, deleting the metaphor, and combining the metaphor with its sense. The findings indicate that Garmaroudi predominantly employed two of Newmark's methods in translating the metaphors in the first ten prayers: Method One, namely, reproducing the same image in the target language, and Method Five, namely, converting the metaphor into its sense. In contrast, the method of "reproducing the same image with the addition of meaning" (Method Seven) was used least frequently, while the method of "deleting the metaphor" (Method Six) was not observed at all in Garmaroudi's translation. This finding indicates his commitment to conveying all the semantic components of the source text. In other words, when dealing with the metaphors of *Sahifa*, Garmaroudi follows two principal strategies. First, he attempts to transfer the metaphor into Persian while preserving its form and imagery. When this is not possible, either because the image is unfamiliar to the target audience or because it is incompatible with the cognitive and linguistic system of Persian, he abandons the metaphorical form and conveys its meaning alone.

Keywords: *Sahifa al-Sajjadiyya*, metaphor translation, Peter Newmark, Garmaroudi

Cite this paper as follows: Khoshkhan, Z., Noresideh, A. A., & Mirahmadi, S. R. (2026). Evaluating Garmaroudi's translation of the metaphors in the first ten prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya* based on Newmark's model of metaphor translation. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 16(34), 243-269. <https://doi.org/10.22054/rctall.2026.94468.1861>

Received: 21 July 2026 ■ Revised: 15 September 2026 ■ Accepted: 15 September 2026

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

On the one hand, the diversity of metaphors in *Sahifa al-Sajjadiyya*, ranging from explicit and implicit metaphors to principal, subordinate, and other types, reflects its unparalleled rhetorical richness. On the other hand, translating these metaphors into Persian poses numerous challenges, as transferring metaphorical images from one culture to another requires precise translation decisions. The translator must establish a balance between fidelity to the source image and fluency in the target text. In this regard, Peter Newmark's sevenfold model, which offers methods such as reproducing the image, replacing the image, converting the metaphor into a simile, converting it into explicit meaning, deleting the metaphor, and combining the metaphor with its meaning, provides a systematic framework for examining such decisions. The central issue of the present study is that preserving the metaphorical form and its rhetorical effect in the target language, particularly in religious and mystical texts such as *Sahifa al-Sajjadiyya*, which is replete with innovative and profound metaphors, is one of the most difficult tasks facing the translator. Therefore, the present study seeks to examine and evaluate, through Peter Newmark's sevenfold model, the practical strategies employed in translating metaphors in this invaluable work and to show how, while accurately conveying meaning, the metaphorical image can be preserved as far as possible for Persian-speaking readers.

Literature Review

Based on the investigations conducted, no independent study directly evaluating the subject of the present research was found. However, several closely related studies have been conducted in this field.

1. Sharaf Ali (March 16, 2023), in his master's thesis entitled "An Analysis of Explicit Metaphors in *Sahifa al-Sajjadiyya* Regarding Appropriate Elements, with an Emphasis on *Riyāḍ al-Sālikīn*," at Al-Mustafa International University (Imam Khomeini Higher Education Complex), under the supervision of Abdolmotaleb Faridifar, addressed the important issue of identifying the subtleties and nuances involved in the use of explicit metaphors in the prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya*. In many prayers of *Sahifa*, the adjuncts and attributes of the compared-to item (the source domain) that are compatible with the target domain are mentioned, which has resulted in the metaphors being of the *Murašṣaḥah* (elaborated) type. The mention of these adjuncts brings the metaphor closer to the *Makniyyah* (implicit) type, since in an implicit metaphor, the compared-to item itself is not mentioned and only one of its adjuncts is cited to guide the audience toward the intended meaning. The difference between this study and the present research is that the thesis examines only explicit metaphors and the purpose of Imam Sajjad (AS) in employing them, whereas the present study evaluates the translation of metaphors in *Sahifa al-Sajjadiyya* based on Newmark's model of metaphor translation.
2. Tayebbeh Novin Daryasari (Summer 2018), in her master's thesis entitled "A Study of Rhetorical Devices in the Prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya*," at the Faculty of Usul al-Din, Qom, under the supervision of Seyyed Mohammad Reza Mostafaviniya, addressed several aspects of the rhetorical devices employed in *Sahifa al-Sajjadiyya*. The study found that Imam Sajjad (AS) employed metaphors more frequently than similes in the prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya*. It also found that he used metaphors that are rhetorically

higher in rank more frequently than those that are rhetorically lower in rank. For example, explicit elaborated metaphors (*Murašṣahah*) had the highest frequency among the different types. Although this study examined rhetorical devices in *Sahifa al-Sajjadiyya*, the translation of these devices was not its objective. The present study, by contrast, focuses on metaphor translation based on Newmark's model.

3. Sajjad Ahmadi and Hossein Goli (Spring–Summer 2019), in their article “Translation Style of Fooladvand and Halabi's Metaphors Based on Newmark's Translation Strategies (A Case Study of the First Part of the Holy Qur'an),” published in the *Journal of Translation Studies in Arabic Language and Literature*, No. 20, examined the differences between the translation methods employed by Fooladvand and Halabi and identified the Newmark strategies most frequently used by each translator. The difference between this study and the present research is that the corpus of that article is drawn from the Holy Qur'an, whereas *Sahifa al-Sajjadiyya* has been selected as the corpus of the present study. Furthermore, the previous study compares the translations of two translators, whereas the present research examines a single translation based on Newmark's model in order to demonstrate the effectiveness of the model.
4. Mohammad Reza Eslami Mehrjardi and Alireza Bagher (Autumn–Winter 2018), in their article “A Comparative Study of Qur'anic Metaphor Translations in Meybodi and Fooladvand's Translations,” published in the *Journal of Arabic Literature*, No. 2, reached several significant conclusions. In Meybodi's translation, six strategies (1, 2, 3, 4, 5, 6, and 7) out of the seven proposed by Newmark were used, whereas Fooladvand's translation employed four strategies (1, 2, 5, and 7). This diversity of methods indicates that the translators in question paid particular attention to metaphor translation. The difference between this study and the present research is that the previous researchers used the Qur'an as their corpus, whereas the corpus of the present study is *Sahifa al-Sajjadiyya*. Moreover, they adopted a comparative approach to two translations, whereas the objective of the present study is not to compare two translations but to evaluate the effectiveness of Newmark's model in the translation of sacred religious texts.

Significance of the Research

An examination of the research background reveals a gap in research on the translation of metaphors in *Sahifa al-Sajjadiyya*. Although this work is exceptionally rich in literary and rhetorical features, independent studies specifically focusing on the challenges involved in translating its classical metaphors remain very limited. This research gap may lead to inaccurate interpretations or a reduction in the transmission of profound spiritual concepts in contemporary translations. Therefore, conducting research that focuses on the translation of metaphors in this work, analyzes the translator's strategies, and provides a basis for more accurate renderings of these concepts appears necessary.

Research Method

The present study aims to investigate how the metaphors in the first ten prayers of *Sahifa al-Sajjadiyya* are translated based on Peter Newmark's sevenfold model, with a particular focus on the translation by Seyyed Ali Mousavi Garmaroudi. The research adopts a descriptive-

analytical method, and the data are analyzed both qualitatively and quantitatively. The research sample consists of all the metaphors identified in these ten prayers, comprising 22 metaphors. Since the primary objective of the study is to examine metaphor translation based on Newmark's model, and the direct and independent identification and extraction of metaphors from the prayer texts is a time-consuming and highly specialized process, existing theses and previous studies in this field were used to identify and determine the metaphors. In the analysis phase, each metaphor was classified according to Newmark's model. In the qualitative section, each metaphor was subjected to a traditional rhetorical analysis as well as an analysis of the translation method employed.

Research Questions

1. Which of Newmark's seven methods are employed most frequently in translating the metaphors found in the text under study?
2. To what extent is Newmark's model of translation criticism effective for evaluating the translation of religious texts?

Findings

The findings of the study indicate that Garmaroudi predominantly employed two of Newmark's translation procedures in rendering the metaphors in the first ten prayers of *Al-Sahifa al-Sajjadiyya*: Procedure 1, namely, "reproducing the same image in the target language," and Procedure 5, namely, "converting the metaphor into its sense." By contrast, the procedure of "reproducing the same image with the addition of meaning" (Procedure 7) was employed least frequently, whereas "deleting the metaphor" (Procedure 6) was not observed at all in Garmaroudi's translation. This finding demonstrates his commitment to conveying all the semantic components of the source text. In other words, when dealing with the metaphors of *Al-Sahifa al-Sajjadiyya*, Garmaroudi adopts two principal strategies. First, he attempts to transfer the metaphor into Persian in its original form, preserving both its linguistic structure and imagery. When this is not feasible, either because the image is unfamiliar to the target audience or because it is incompatible with the cognitive and linguistic system of Persian, he abandons the metaphorical form and conveys its underlying meaning alone.

Discussion and Conclusion

Newmark's model encompasses a continuum ranging from the "complete reproduction of the image" (Method One) to the "complete deletion of the metaphor" (Method Six) and enables the researcher to situate the translator's approach at a specific point on this continuum. In the present study, Newmark's model clearly demonstrated that Garmaroudi predominantly uses the first and fifth methods, while the other methods are used less frequently or not at all. This finding, in itself, represents an important characteristic of Garmaroudi's "translation style."

In response to the first research question, the findings obtained from the analysis of 22 metaphors in the first ten prayers of *Al-Sahifa al-Sajjadiyya* indicate that Garmaroudi, when encountering metaphors, employed five distinct approaches within the framework of Newmark's sevenfold model: Method One (reproducing the same image in the target language), Method Two (replacing the image), Method Five (converting the metaphor into meaning),

Method Seven (translating the image along with its meaning), and a combination of methods (Methods One and Five or Methods Five and Seven). Among these, Method One (reproducing the image), with 73.33 percent, had the highest frequency in Garmaroudi's translation and indicates his dominant tendency to preserve and transfer the metaphorical image into Persian. In contrast, Methods Two, Five, Seven, and the combination of methods, each accounting for 6.67 percent, had the lowest frequency and were used only in limited cases, usually one case for each method. Methods Three (converting the metaphor into a simile), Four (converting the metaphor into a simile along with its meaning), and Six (deleting the metaphor) were not observed at all in Garmaroudi's translation. This finding indicates his commitment to the complete transfer of the semantic components of the source text and his avoidance of deleting or unnecessarily altering the metaphorical image.

In response to the second research question, the findings suggest that Newmark's sevenfold model is suitable for analyzing the translation of metaphors in *Al-Sahifa al-Sajjadiyya* because of the comprehensiveness of the model, the clarity of its classifications, and its flexibility in dealing with different types of metaphors, as well as its adaptability to religious and mystical texts. Unlike many translation theorists who have focused primarily on the translation of non-religious literary texts, Newmark has also addressed the challenges involved in translating sacred and religious texts. Nevertheless, what is observed in practice is that translators of religious texts, owing to the sanctity and sensitivity of such texts, may be unable to employ certain methods within this model, such as deletion or conversion into a simile. This limitation does not arise from a deficiency in the model but rather from the nature of the religious text itself and the translator's commitment to fidelity. Therefore, the model is highly effective for the descriptive analysis of the translation of religious texts, but its practical application in such texts will always be subject to the translator's doctrinal, cultural, and fidelity-related considerations. In other words, the limitations observed in Garmaroudi's translation are not attributable to weaknesses in the model but rather to the translator's self-regulation and sense of responsibility toward the sacred text. This finding itself provides evidence that translators of religious texts, above all, consider themselves custodians of the word of God and regard translation not as a form of free recreation but as a serious mission. Therefore, Newmark's model can provide an effective and scientific tool for accurately evaluating translators' decisions when they encounter complex mystical and devotional metaphors.

ارزیابی ترجمه گرمارودی از استعاره‌های ۱۰ دعای اول صحیفه سجادیه بر اساس الگوی ترجمه استعاره نیومارک

گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران؛
z.khoshkhan616@gmail.com

زینب خوشخوان^{ID}

نویسنده مسئول، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران؛
noresideh@semnan.ac.ir

علی اکبر نورسیده*^{ID}

گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران؛
rmirahmadi@semnan.ac.ir

سید رضا میراحمدی^{ID}

چکیده

مقوله ترجمه‌پذیری استعاره و روش‌ها و چالش‌های آن همواره مورد توجه زبان‌شناسان و مترجمان و مخاطبان عام بوده است؛ چالشی که از یک سو، مترجم را ملزم به رعایت امانت و وفاداری به تصویر استعاری متن مبدأ می‌کند و از سوی دیگر، باید ترجمه‌ای روان، طبیعی و قابل فهم برای خواننده‌ی فارسی‌زبان ارائه دهد. پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی با هدف بررسی چگونگی ترجمه استعاره‌های ده دعای نخست صحیفه سجادیه بر اساس الگوی پیترو نیومارک (۱۹۸۸) انجام شده است. داده‌های پژوهش شامل متن عربی استعاره‌ها و ترجمه فارسی گرمارودی است که به صورت تطبیقی و بر اساس الگوی هفتگانه ترجمه استعاره نیومارک (شامل بازتولید تصویر، جایگزینی تصویر، تبدیل به تشبیه، تبدیل به معنای صریح، حذف و ترکیب استعاره با معنا) تحلیل شده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گرمارودی در ترجمه استعاره‌های ده دعای اول صحیفه سجادیه، عمدتاً از دو روش نیومارک بهره برده است: روش اول (بازآفرینی همان تصویر در زبان مقصد) و روش پنجم (تبدیل استعاره به معنی). در مقابل، روش «ترجمه همان تصویر با اضافه کردن معنی» (روش هفتم) کمترین کاربرد و روش «حذف استعاره» (روش ششم) اصلاً در ترجمه گرمارودی مشاهده نشد که نشان‌دهنده تعهد او به انتقال تمام مؤلفه‌های معنایی متن مبدأ است. به عبارت دیگر، گرمارودی در مواجهه با استعاره‌های صحیفه، دو راهبرد اصلی را دنبال می‌کند: نخست می‌کوشد عین استعاره را با حفظ صورت و تصویر به فارسی منتقل کند؛ و اگر این ممکن نباشد (به دلیل ناآشنایی تصویر برای مخاطب یا ناهماهنگی با نظام فکری و زبانی فارسی)، صورت استعاری را کنار می‌گذارد و فقط معنا را منتقل می‌کند.

کلیدواژه‌ها: صحیفه سجادیه، ترجمه استعاره، پیترو نیومارک، گرمارودی

استناد به این مقاله: خوشخوان، زینب، نورسیده، علی اکبر و میراحمدی، سید رضا. (۱۴۰۵). ارزیابی ترجمه گرمارودی از استعاره‌های ۱۰ دعای اول صحیفه سجادیه بر اساس الگوی ترجمه استعاره نیومارک. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۶ (۳۴)، ۲۶۹-۲۴۳.

<https://doi.org/10.22054/rctall.2026.94468.1861>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۴/۳۰ ■ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۶/۲۴ ■ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۲۴

مقدمه

از یک سو، تنوع استعاری صحیفه سجاده، از استعاره‌های مصرحه و مکنیه گرفته تا اصلیه، تبعیه، و...، نشان‌دهنده غنای بلاغی بی‌نظیر آن است؛ از سوی دیگر، ترجمه این استعاره‌ها به زبان فارسی، با چالش‌های متعددی روبه‌روست؛ چراکه انتقال تصاویر استعاری یک فرهنگ به فرهنگ دیگر، مستلزم تصمیم‌گیری‌های دقیق ترجمه‌شناختی است و مترجم باید میان وفاداری به تصویر مبدأ و روانی متن مقصد تعادل برقرار کند. در این میان، الگوی هفت‌گانه‌ی پیتیر نیومارک، با ارائه‌ی روش‌هایی چون «بازتولید تصویر، جایگزینی، تبدیل به تشبیه، تبدیل به معنای صریح، حذف و ترکیب استعاره با معنا»، چهارچوبی نظام‌مند برای بررسی این تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌آورد.

در این میان، حفظ شکل استعاری و تأثیر بلاغی آن در زبان مقصد، به‌ویژه در متون دینی و عرفانی همچون صحیفه‌ی سجاده که سرشار از استعاره‌های بدیع و عمیق است، از دشوارترین وظایف مترجم به‌شمار می‌رود. از این رو، پژوهش حاضر در پی آن است که با بهره‌گیری از الگوی هفت‌گانه‌ی پیتیر نیومارک، راهکارهای عملی ترجمه‌ی استعاره‌ها را در این اثر گران‌بها بررسی و ارزیابی کند و نشان دهد که چگونه می‌توان ضمن انتقال دقیق معنا، تا حد امکان، تصویر استعاری را نیز برای مخاطب فارسی‌زبان حفظ نمود.

پیشینه پژوهش

براساس بررسی‌های انجام گرفته پژوهش مستقلی که موضوع مذکور را مورد ارزیابی قرار داده باشد یافت نشد، اما پژوهش‌های نزدیک به آن به قرار زیر در این حوزه انجام شده است:

۱- شرف (۲۵ اسفندماه ۱۴۰۱)، در پایان‌نامه «بررسی استعاره‌های مصرحه صحیفه سجاده از لحاظ ملائمات با محوریت کتاب ریاض السالکین»، در دانشگاه (جامعه المصطفی العالمیه) مجتمع آموزش عالی امام خمینی، به راهنمایی: عبدالمطلب فریدی‌فر، که یکی از مسائل مهم این تحقیق، پی بردن به دقایق و لطائف بکارگیری استعاره مصرحه در دعا‌های صحیفه سجاده است. در بسیاری از دعا‌های صحیفه سجاده، لوازم و ویژگی‌های مشبیه (مستعارمنه) که با مستعارله تناسب و هماهنگی دارند، ذکر شده‌اند و این امر موجب شده که استعاره‌های به‌کاررفته از نوع مُرَشَّحه باشند؛ ذکر این ملائمات، استعاره را به نوع مَکْنِیه نیز نزدیک می‌سازد، زیرا در استعاره مکنیه، خود مشبیه ذکر نمی‌شود و تنها یکی از لوازم آن آورده می‌شود تا مخاطب را به سمت معنای مورد نظر هدایت کند. تفاوت این پژوهش با پژوهش ما در این است که این پایان‌نامه تنها بررسی استعاره مصرحه و غرض امام سجاد از آوردن آنها را مورد بحث و بررسی قرار داده، درحالی که پژوهش ما نقد ترجمه استعاره‌های موجود در صحیفه سجاده براساس الگوی ترجمه استعاره نیومارک است.

۲- نوین دریاسری (تابستان ۱۳۹۷)، در پایان نامه «بررسی عناصر بیانی ادعیه صحیفه سجاده» در دانشکده اصول الدین قم، به راهنمایی: سید محمد رضی مصطفوی نیا، این پژوهش به این موضوع پرداخته: امام سجاده در دعاهای صحیفه سجاده از صنعت استعاره بیشتر از صنعت تشبیه استفاده کرده است. امام سجاده (ع) استعاره‌ای که از لحاظ بلاغی بالاتر است را بیشتر از استعاره‌ای به کار برده است که از لحاظ بلاغی در سطح پایین‌تری قرار دارد مثلاً استعاره مصرحه مرشح از نظر تعداد بیشترین آمار را نسبت به سایر استعاره‌ها دارند. در این پژوهش به بررسی عناصر بیانی در صحیفه سجاده پرداخته است و ترجمه این عناصر مقصود او نبوده است، در کار ما هدف بررسی ترجمه استعاره براساس الگوی ترجمه استعاره نیومارک است.

۳- احمدی و گلی (بهار و تابستان ۱۳۹۸)، در مقاله «سبک ترجمه استعارات فولادوند و حلبی بر اساس راهکارهای ترجمه استعاره نیومارک (مطالعه موردی جزء اول قرآن کریم)»، چاپ شده در مجله پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، شماره ۲۰. در این پژوهش به تفاوت روش ترجمه‌ی مترجمان فولادوند و حلبی پرداخته‌اند و اینکه هر یک، از بین روش‌های نیومارک از کدام روش بیشترین استفاده را داشته است. تفاوت این پژوهش با پژوهش ما این است که جامعه آماری نمونه‌ها در این پایان‌نامه از قرآن کریم است اما ما متن صحیفه سجاده را جامعه آماری خود قرار داده و بررسی کردیم، به علاوه در این پژوهش به مقایسه ترجمه دو مترجم از قرآن پرداخته است، اما پژوهش ما به نقد یک ترجمه براساس الگوی نیومارک است که میزان کارآمدی الگو را به اثبات برساند.

۴- اسلامی مهرجردی و باقر (پاییز و زمستان ۱۳۹۶)، در مقاله «مقایسه ترجمه‌های استعاره‌های قرآن کریم در ترجمه میبدی و فولادوند»، چاپ شده در مجله ادب عربی، شماره ۲. در این پژوهش محققان به نتایج مهم و قابل تأمل زیر دست می‌یابند: که در ترجمه میبدی، شش شیوه (۱ و ۲ و ۳ و ۵ و ۶ و ۷) از هفت شیوه پیشنهادی نیومارک، و در ترجمه فولادوند از چهار شیوه (۱ و ۲ و ۵ و ۷) بهره گرفته شده است، و این تنوع شیوه‌ها می‌تواند نشان دهنده آن باشد که مترجمان مورد نظر به ترجمه استعاره‌ها توجه ویژه‌ای داشته‌اند. تفاوت این پژوهش با پژوهش ما این است که پژوهشگر متن مورد بررسی خود را قرآن قرار داده در صورتی که برای ما صحیفه سجاده است و همچنین روش مقایسه را برای دو ترجمه مذکور استفاده کرده در صورتی که هدف ما مقایسه دو ترجمه نیست بلکه کارآمدی الگوی ترجمه استعاره نیومارک در متون دینی مقدس است.

ضرورت و اهمیت پژوهش

با بررسی پیشینه پژوهش مشخص می‌شود که نقص مطالعاتی در حوزه ترجمه استعاره‌های صحیفه سجاده وجود دارد. در حالی که این کتاب از نظر ادبی و بلاغی بسیار غنی است، پژوهش‌های مستقلی که به طور خاص و با تمرکز بر چالش ترجمه استعاره‌های کلاسیک آن، بسیار محدود است. این خلأ پژوهشی می‌تواند به برداشت‌های نادرست یا کاهش انتقال مفاهیم عمیق معنوی در ترجمه‌های معاصر بینجامد. بنابراین، انجام تحقیقی که با تمرکز بر ترجمه

استعاره‌های این اثر، به تحلیل راهبردهای مترجم و ارائه الگویی برای برگردان دقیق‌تر این مفاهیم بپردازد، امری ضروری به نظر می‌رسد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف بررسی چگونگی ترجمه استعاره‌های ده دعای نخست صحیفه سجادیه بر اساس الگوی هفت‌گانه پیترومارک در ترجمه سید علی موسوی گرمارودی انجام شده است. روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و داده‌ها به صورت کیفی و کمی تحلیل شده است. نمونه پژوهش، تمامی استعاره‌های موجود در این ده دعا «۲۲ استعاره» است که استخراج شده‌اند. با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش، بررسی ترجمه استعاره‌ها بر اساس الگوی نیومارک بوده و استخراج مستقیم و مستقل استعاره‌ها از متن دعاها فرآیندی زمان‌بر و تخصصی محسوب می‌شد، برای تشخیص و تعیین استعاره‌ها از منابع پایان‌نامه‌ای و پژوهش‌های پیشین در این حوزه بهره گرفته شده است. در بخش تحلیل، هر استعاره بر اساس الگوی نیومارک طبقه‌بندی شد. در بخش کیفی، برای هر استعاره، تحلیل بلاغی سنتی و تحلیل روش ترجمه ارائه شده است.

سوالات پژوهش

بر اساس آنچه گفته شد، پژوهش حاضر در پی پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. کدامیک از روش‌های هفت‌گانه‌ی نیومارک در ترجمه استعاره‌های موجود در متن مورد بررسی کاربست بیشتری دارند؟

۲. الگوی نقد ترجمه نیومارک تا چه میزان از کارایی لازم در نقد ترجمه متون دینی برخوردار است؟

یافته‌ها

۱. استعاره

در تعریف استعاره سنتی آمده است: «استعاره در مجموع آن است که لفظ اصلی (اشاره به کاربرد اصلی و حقیقی واژه در زبان دارد) در وضع زبانی شناخته‌شده باشد و شواهد نشان دهد که به‌طور خاص برای آن معنا وضع شده است، سپس شاعر یا غیر شاعر آن لفظ را در غیر آن اصل به کار برد و آن را به معنایی دیگر منتقل کند، بدون آنکه این انتقال ضروری باشد. در اینجا لفظ مانند عاریه‌ای است که به معنای جدید داده می‌شود» (عبدالقاهر جرجانی، ۱۴۲۳: ۳۲، ۳۱). عبدالقاهر یک تعریف اصولی و کلاسیک از استعاره ارائه داده است.

از نظر ترنس هاوکس نظریه پرداز غربی استعاره به این معنا است که: «مقصود از واژه استعاره دسته خاصی از فرایندهای زبانی است که در آنها جنبه‌هایی از یک شیء به شیء دیگر «فرا برده» یا منتقل می‌شوند به نحوی که از شیء دوم به گونه‌ای سخن می‌رود که گویی شیء اول است» (ترنس هاوکس، ۱۳۷۷: ۱۱).

استعاره تنها یک آرایه ادبی یا تزیینی نیست، بلکه یک ابزار شناختی و فکری است که از طریق آن، جهان‌بینی یک فرهنگ و لایه‌های پنهان معنا بیان می‌شود. «استعاره ابزاری اساسی و کلیدی است که به انسان کمک می‌کند تا از توانمندی‌های بیانی خود استفاده کند و از زاویه‌ای جدید به اشیا بنگرد سپس میان آنها پیوند و مشابهت ایجاد کند. استعاره فرایندی است که زبان، فکر، رفتار و بخش بزرگی از کارهای روزمره ما را تنظیم می‌کند و در تمام اوقات روزمره با آن سروکار داریم» (سلیمان احمد، ۱۴۰۳: ۷).

۱-۱. مقوله ترجمه پذیری استعاره

در زمینه ترجمه پذیری متون نظرات متفاوت است اما به نظر می‌آید ترجمه متون در سطح تحت الفظی، یک روش معقول و مقبول برای تبادل فرهنگی و اطلاعاتی و... بین دو زبان است. «والتر بنیامین، فیلسوف آلمانی (۱۹۶۳/۱۹۲۳)، که دیگران بیشتر به نظرات او استناد می‌کنند بر این باور است بین زبان‌ها قرابت بنیادینی وجود دارد و ترجمه به کشف آن یاری می‌رساند. انجام گرفتن ترجمه و عمل ترجمه (که در مورد انواع متن و ژانر صورت می‌گیرد) گواهی است بر اینکه ترجمه امکان پذیر است، البته می‌توان درجات مختلفی از دشواری برای ترجمه قائل شد، که خود تابع عواملی چون زبان‌های مبدأ و مقصد، نوع متن و هدف ترجمه ی آن است» (پالامبو، ۱۳۹۰: ۲۱۳).

نظریه پردازان غربی درباره ترجمه‌پذیری استعاره به سه دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول (نا ممکن‌گرایان) مانند نایدا^۱ و داگوت^۲ معتقدند استعاره‌های فرهنگ‌بنیاد به دلیل پیوند عمیق با فرهنگ مبدأ ترجمه‌ناپذیرند. دسته دوم (قابل ترجمه با نظریه عمومی) مانند رایس^۳ و میسن^۴، که استعاره را بدون نیاز به شیوه‌ای خاص و صرفاً با نظریه عمومی ترجمه قابل ترجمه می‌دانند. دسته سوم (ارائه‌دهندگان راهکار عملی) مانند ون دن بروک^۵ و نیومارک^۶، ضمن باور به ترجمه‌پذیری استعاره، الگو و روش‌های خاصی برای ترجمه آن ارائه داده‌اند؛ به اعتقاد ون دن بروک، هرچه دو زبان از نظر زبانی، زیباشناختی و فرهنگی به هم نزدیک‌تر باشند، ترجمه استعاره موفق‌تر خواهد بود. ارسطو را می‌توان بنیان‌گذار اصلی ارتباط بین استعاره و ترجمه دانست (عباسی، ۱۳۹۷: ۵۰-۵۱).

^۱ Eugene Nida

^۲ Menachem Dagut

^۳ Katharina Reiss

^۴ Christiane Maass

^۵ van den Broeck

^۶ Peter Newmark

۱-۲. الگوهای ترجمه استعاره

در مطالعات ترجمه، الگوهای متعددی برای ترجمه استعاره ارائه شده است که از ساده تا پیچیده دسته‌بندی می‌شوند. به عنوان مثال توبیاس^۱ سه راهبرد را جایگزین راهبردهای هفتگانه نیومارک کرده است: ۱. بازتولید تصویر استعاری در زبان مقصد، ۲. تبدیل استعاره زبان مبدأ به استعاره معادل در زبان مقصد؛ ۳. تبدیل تصویر استعاری به ترجمه مفهومی و توضیحی (باقی، ۱۳۹۱: ۶۰ به نقل از مهرجردی و باقر، ۱۳۹۶: ۱۸۲).

اما یکی از مشهورترین این الگوها متعلق به پیتیر نیومارک است که هفت روش را پیشنهاد می‌کند: بازآفرینی همان استعاره در زبان مقصد، جایگزینی استعاره با یک استعاره استاندارد دیگر، ترجمه استعاره به تشبیه، ترجمه استعاره به معنای تحت‌اللفظی به همراه توضیح، حذف استعاره، بازآفرینی همان استعاره به همراه توضیح، و در نهایت ترجمه استعاره به همان صورت (در صورت قابل فهم بودن). نیومارک معتقد است که، با آنکه مسأله اصلی در ترجمه انتخاب یک روش جامع ترجمه برای کل متن است، مهم‌ترین مشکل، ترجمه استعاره است. از نظر نیومارک استعاره یعنی: «هر نوع بیانی که نمادین و کنایه‌ای باشد، به عبارتی تغییر در معنای یک واژه‌ی عینی یا انسان‌انگاری یک امر انتزاعی، یعنی توصیف چیزی با چیز دیگر» (نیومارک، ۱۳۷۲هـ.ش: ۱۳۵).

نیومارک استعاره‌ها را به شش نوع تقسیم می‌کند: «استعاره مرده (واژه‌های عام که فرد از تصویر آنها آگاه نیست و به زبان عادی بدل شده‌اند)؛ استعاره کلیشه‌ای (که به طور موقت کارایی خود را از دست داده و در متون اطلاعاتی بهتر است جایگزین یا به معنای صریح تبدیل شود)؛ استعاره معیار یا متداول (استعاره‌ای جاافتاده و ماندگار با احساس شورانگیز که باید در زبان مقصد بازآفرینی شود)؛ استعاره اقتباسی (با مفهوم روشن که می‌توان آن را با یک استعاره محلی مشابه ترجمه کرد)؛ استعاره جدید (نواژه‌های استعاری که معمولاً تحت‌اللفظی ترجمه می‌شوند)؛ و استعاره ابتکاری (ابداعی نویسنده که مفهوم اصلی پیام را دربردارد و باید دقیقاً و تحت‌اللفظی ترجمه شود تا به زبان مقصد غنا ببخشد)» (همان، ۱۳۷۲: ۱۳۹-۱۴۷).

«در آخر مشکل ترجمه استعاره‌های ابتکاری یا منحصر به فرد را در متن‌های غیر ادبی بی‌نام بررسی می‌کنم. در متون غیر ادبی دلیلی که در تأیید ترجمه تحت‌اللفظی از استعاره‌ها وجود دارد آن است که توجه خواننده را جلب می‌کند، و دلیلی که در رد ترجمه تحت‌اللفظی وجود دارد این است که احتمال دارد با سبک متن ناسازگار باشد. در بسیاری از متون آگهانشی برای استعاره‌های ابتکاری یا منحصر به فرد می‌توان بسیاری از فرایندهای ترجمه را به‌کار برد و این امر معمولاً به آن بستگی دارد که مترجم بخواهد به مفهوم اهمیت بدهد یا تصویر. انتخاب فرایندها در متون بیانی یا معتبر بسیار محدودتر است، همان‌گونه که در ترجمه معنایی هم معمول است» (همان، ۱۳۷۲هـ.ش: ۱۴۷).

¹ Shani Tobias

با بررسی‌های صورت گرفته می‌توان گفت برخی از روش‌هایی که نیومارک برای ترجمه انواع استعاره (به ویژه انواع استاندارد و ابداعی)، به کار برده با هم همپوشانی دارد. با اقتباس از کتاب دوره آموزش فنون ترجمه، نیومارک به طور کلی هفت روش عملی ارائه داده است: ۱. بازآفرینی همان تصویر در زبان مقصد: در صورتی که استعاره در فرهنگ مقصد نیز قابل درک و به لحاظ بسامد کاربردی مشابه باشد. ۲. جایگزینی تصویر با یک تصویر استاندارد در زبان مقصد: زمانی که تصویر اصلی در فرهنگ مقصد قابل درک نباشد، با یک تصویر رایج دیگر جایگزین می‌شود که مفهوم مشابهی دارد. ۳. ترجمه استعاره به صورت تشبیه (حفظ تصویر): برای کاهش غافلگیرکنندگی استعاره، آن را با استفاده از کلماتی مثل «مانند» یا «همانند» به تشبیه تبدیل می‌کنیم. ۴. ترجمه استعاره به صورت تشبیه به همراه توضیح معنا: علاوه بر تبدیل به تشبیه، معنای ضمنی استعاره نیز در داخل پرانتز یا به صورت توضیحی کوتاه آورده می‌شود تا برای خواننده کاملاً شفاف شود. ۵. تبدیل استعاره به معنای صریح: تصویر استعاری حذف شده و تنها مفهوم اصلی آن به صورت ساده و مستقیم بیان می‌شود. ۶. حذف استعاره: در صورتی که استعاره نقشی در متن نداشته و یا حذف آن خللی در انتقال پیام ایجاد نکند، می‌توان آن را حذف کرد. ۷. ترکیب استعاره با معنا (با استفاده از حاشیه یا پانویس): عیناً همان تصویر استعاره ترجمه می‌شود، اما برای اطمینان از درک آن توسط خواننده، یک توضیح مختصر نیز در پانویس یا داخل متن به آن اضافه می‌گردد (همان، ۱۳۷۲ هـ.ش: ۱۴۰-۱۴۵).

۲. صحیفه سجادیه

«صحیفه‌ی سجادیه، مجموعه‌ای از ادعیه امام سجاد علیه السلام است که بعد از قرآن کریم و نهج البلاغه حاوی والاترین معارف الهی است و به نقل شیخ آقا بزرگ تهرانی به آن «اخت القرآن»، «انجیل اهل بیت علیهم السلام»، «زبور ال محمد» و «صحیفه‌ی کامله» گفته می‌شود. صحیفه سجادیه، مشتمل بر ۵۴ دعا است. این ادعیه تنها شامل راز و نیاز با خدا و بیان حاجت در پیشگاه وی نیست، بلکه دریایی بیکران از علوم و معارف اسلامی است که امام علیه السلام به دلیل شرایط آن زمان، آنها را در قالب ادعیه بیان کرده اند» (شرف، ۱۴۰۱: ۲۳).

۲-۱. ترجمه گرمارودی

یکی از آثاری که گرمارودی ترجمه کرده همین صحیفه سجادیه است. «ترجمه مورد اشاره (احتمالاً ترجمه گرمارودی) در سال ۱۳۸۷ انجام شده و در سال ۱۳۸۹ به چاپ هشتم رسیده است. مترجم در این ترجمه همان روشی را به کار بسته که در ترجمه قرآن داشته است؛ یعنی گرایش به زبان معیار و بهره‌گیری اندک از آرکائیسیم (باستان‌گرایی) تا قدمت متن اصلی در ترجمه نیز احساس شود. همچنین از شرح مبسوط صحیفه سجادیه اثر سید علی‌خان مدنی شیرازی (چاپ ۱۳۸۳، مؤسسه اسلامی قم، در هفت مجلد) بهره برده است. گرمارودی در این ترجمه از شیوه تقابل صفحات اصل و ترجمه استفاده کرده (ترجمه در مقابل متن اصلی). شیوه ترجمه روان و در عین حال ادبی است و مترجم توانسته حلاوت و طراوت متن اصلی را به زبان مقصد منتقل سازد» (قنبری، ۱۳۹۰: ۱۶۵-۱۶۶).

«به نظر می‌رسد روش تحت‌اللفظی در ترجمه استعاره‌های قرآنی کارآمدتر است؛ زیرا مترجم را به بازآفرینی سبک، تأثیر ادراکی و عناصر فرهنگی متن مبدأ وا می‌دارد و از هرگونه افزودن یا کاستن بی‌جا پرهیز می‌دهد تا تأثیری هم‌سان با متن اصلی در خواننده ایجاد کند. با این حال، برای رفع نامأنوسی در زبان مقصد، می‌توان در موارد لازم، افزوده‌های تفسیری یا معنای نهایی استعاره را به شرط آنکه در متن ترجمه دخالت نداشته باشند، به کار گرفت. برای رفع مشکل نامأنوس بودن ترجمه به این شیوه نیز می‌توان در مواقع لازم و بسته به قرابت یا غرابت استعاره مبدأ در زبان مقصد از افزوده‌های تفسیری و یا معنا و پیام نهایی استعاره علاوه بر ترجمه تحت‌اللفظی آن استفاده کرد؛ اما آنچه لازم است در به کارگیری افزوده‌های تفسیری یا معنای استعاره لحاظ شود، عدم دخالت آنها در متن ترجمه است» (امانی، ۱۳۹۱: ۱۴۹).

۳. تحلیل نمونه‌ها

۳-۱. استعاره معیار یا متداول

نیومارک استعاره معیار را استعاره‌ی جافتاده و ماندگاری می‌داند که در اثر استفاده مکرر کهنه نمی‌شود. استعاره معیار نوعی احساس شورانگیز دارد (نیومارک، ۱۳۷۲: ۱۴۲).

۱- فرازی از دعای اول صحیفه سجادیه: «وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا عَرَفْنَا مِنْ نَفْسِهِ، وَفَتَحَ لَنَا مِنْ أَبْوَابِ الْعِلْمِ بِرُبُوبِيَّتِهِ...». ترجمه گرمارودی: و سپاس خداوند را که خویش را به ما شناساند و بر ما، درهایی از دانایی به پروردگاری خویش گشود (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۴۰-۴۱).

فَتَحَ لَنَا مِنْ أَبْوَابِ الْعِلْمِ: «حضرت سجاد علم را به عمارتی تشبیه کرده است که دارای باب‌هایی است، سپس مشبه به را حذف و مشبه را ذکر می‌کند، لذا در کلام استعاره مکنیه موجود است و از آنجایی که لفظ مستعار (بناء) که در نفس برای علم آمده است، جامد است، پس استعاره اصلیه است. و در ذکر «فتح لنا» که از ملایمات مشبه به است ترشیح وجود دارد، پس استعاره مکنیه اصلیه مرشحه در کلام موجود است» (نوین دریاسری، ۱۳۹۷: ۶۹). از منظر نیومارک در این دعا استعاره از نوع معیار یا متداول است، زیرا این استعاره در فرهنگ اسلامی جافتاده و تکراری است. مترجم در ترجمه عبارت بالا، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است. او «أَبْوَابِ الْعِلْمِ» را به «درهایی از دانایی» ترجمه کرده که معادلی دقیق، طبیعی و کاملاً قابل‌فهم در فارسی است و تصویر استعاری «راه‌های دستیابی به معرفت» را به خوبی حفظ نموده است.

۲- فرازی از دعای دوم صحیفه سجادیه: «وَقَائِدِ الْخَيْرِ، وَمِفْتَاحِ الْبَرَكَه».

ترجمه گرمارودی: و پیشاهنگ نیکی و کلید خجستگی (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۴۸-۴۹).

در عبارت «وَقَائِدِ الْخَيْرِ» از دعای صحیفه سجادیه، استعاره «قائد» (به معنای کشنده حیوان به جلو) برای پیامبر راهنما استعاره آمده است. این استعاره از نوع استعاره مصرحه است زیرا واژه «قائد» مستعار از «کشاندن حیوان» گرفته شده و به هدایت پیامبر اطلاق شده است. همچنین استعاره تبعیه نیز هست، چون اسم فاعل «قائد» از مصدر «قود» (کشاندن) مشتق شده و تابع استعاره اصلی (مصدر) است. وجه شبه در هر دو، «رساندن به مقصود و هدف» است؛ پیامبر مردم را به سوی خیر و سعادت دعوت می‌کند، همان‌گونه که قائد حیوان را به جلو می‌کشاند تا به مقصد برساند (شرف علی، ۱۴۰۱: ۴۷). از منظر نیومارک استعاره معیار یا متداول است، زیرا این استعاره در فرهنگ اسلامی برای توصیف پیامبر جا افتاده است.

مترجم در ترجمه از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره برده است، زیرا هر دو تصویر استعاره‌ای به کاررفته در زبان عربی، در فارسی نیز معادل‌هایی دقیق، رایج و کاملاً طبیعی دارند که نیازی به تغییر یا تبدیل آن‌ها نیست. برای نمونه، عبارت «قَائِدِ الْخَيْرِ» به «پیشاهنگ نیکی» ترجمه شده است؛ «قائد» در عربی به معنای راهبر، پیشرو و کسی است که دیگران را هدایت می‌کند، و «پیشاهنگ» در فارسی دقیقاً همین مفهوم را با همان بار تصویری هدایت و راهنمایی منتقل می‌کند. این واژه در زبان فارسی بسامد بالایی دارد و برای مخاطب کاملاً آشنا و قابل فهم است.

۳- فرازی از دعای دوم صحیفه سجادیه: «وَقَطَعَ فِي إِحْيَاءِ دِينِكَ رَحِمَهُ».

ترجمه گرمارودی: و در راه زنده کردن دین تو، از خویشاوند بُرید (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۴۸-۴۹).

«إِحْيَاءُ الدِّينِ» استعاره تصریحیه اصلیه (چون احیاء مصدر است)، از هدایت کردن با جامع تأثیر و سودمندی و استعاره وفاقیه است، زیرا که اجتماع زنده کردن و هدایتگری در خداوند متعال ممکن است» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۸۷). از نظر نیومارک می‌توان این استعاره را استعاره معیار دانست، زیرا «زنده کردن دین» در فرهنگ اسلامی و متون دینی تکراری و جاافتاده است.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است. وی «إِحْيَاءُ» را به «زنده کردن» ترجمه کرده که معادلی دقیق، طبیعی و کاملاً رایج در فارسی است؛ همچنین «دین» را به «دین» و «رَحِم» را به «خویشاوند» برگردانده که هر دو از معادل‌های دقیق و آشنا در زبان فارسی به شمار می‌روند. از آنجا که تمامی این تصاویر و مفاهیم در فارسی کاملاً مأنوس، قابل فهم و بی‌نیاز از توضیح هستند، مترجم به درستی شکل استعاره را حفظ کرده و بدون تغییر یا تبدیل، مفهوم را به صورت روان و وفادارانه به فارسی منتقل نموده است.

۴- فرازی از دعای دوم صحیفه سجادیه: «حَتَّى لَا يُسَاوَى فِي مَنْزِلِهِ، وَلَا يُكَافَأُ فِي مَرْتَبَةٍ، وَلَا يُوَازِيَهُ لَدَيْكَ مَلِكٌ مُقَرَّبٌ، وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ».

ترجمه گرمارودی: چنان که هیچ‌کس در جایگاه با وی برابر نگردد و در پایگاه با او همسری نکند و هیچ فرشته مقرب و هیچ پیامبر مرسل، دوشادوش او فرانیاید (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۵۰-۵۱).

«در این فراز «مَنْزِلَه» به معنای مکانی نزد امیر است و این واژه مذکور استعاره آورده شده به موضع نزول یعنی از جایگاه که آن مقام برای پیامبر نازل می‌شدن و مستعار منه «مکانی نزد امیر» و مستعارله (موضع النزول) که محذوف است (منزل استعاره برای درجه و مرتبه است؛ که امری معنوی است) و یکی از لوازم آن که (یُسَاوِی) است ذکر شده، پس استعاره مصرحه مجرده است. در این استعاره «مَنْزِلَه» مستعار منه، و «موضع النزول» مستعارله و جامع در هر دو مقام و منزلت است» (شرف علی، ۱۴۰۱: ۶۷). از نظر نیومارک استعاره معیار است زیرا «منزلت» به معنای جایگاه معنوی در فرهنگ عربی و فارسی کاملاً جافتاده است.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، از روش دوم نیومارک یعنی «جایگزینی تصویر با یک تصویر استاندارد در زبان مقصد» بهره گرفته است. در بخش نخست، «لَا يُسَاوِی فِی مَنْزِلَه» را به «در جایگاه با وی برابر نگردد» ترجمه کرده که تصویر استعاری «برابری و هم‌سنگی در منزلت» را به‌خوبی حفظ نموده است. به این ترتیب، مترجم به‌جای ترجمه تحت‌اللفظی صرف که ممکن است برای فارسی‌زبانان سنگین یا غیرطبیعی باشد، از تصاویر بومی و آشنا برای انتقال مفهوم «والایی بی‌نظیر پیامبر اکرم (ص) در منزلت و جایگاه» استفاده کرده است.

۵- فرازی از دعای چهارم صحیفه سجاده: «وَمَنْ كَانُوا مُنْطَوِينَ عَلَى مَحَبَّتِهِ يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ فِي مَوَدَّتِهِ».

ترجمه گرمارودی: و آنان را که دل به مهر او سپردند و در دوستداری وی، به سودایی بی‌زیان و بی‌کسادی، امید بستند (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۶۴-۶۵).

«تِجَارَه» استعاره تصریحیه از ثواب و هدایت با جامع سود و منفعت داشتن و لن تبور ترشیح نیز می‌باشد؛ زیرا که از ملائمت مستعار منه (تجارت) می‌باشد» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۸۰). طبق تقسیم‌بندی انواع استعاره نیومارک این استعاره از نوع معیار یا استاندارد است، زیرا تشبیه عمل صالح به «تجارت با خدا» در قرآن و متون دینی بسیار رایج است، مانند آیه «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ» (سوره توبه: ۱۱۱).

در عبارت «يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ»، مترجم «تِجَارَه» را به «سودایی» ترجمه کرده است. «سودا» در فارسی به معنای «معامله، دادوستد، یا کسب و کار» است و معادلی طبیعی برای «تجارت» محسوب می‌شود که مترجم با انتخاب «سودا»، تصویر استعاری (تجارت) را حفظ کرده و آن را با معادل فارسی جایگزین کرده است. که این همان روش اول یعنی بازتولید همان تصویر در زبان مقصد محسوب می‌شود، زیرا تصویر استعاری به‌خوبی به فارسی منتقل شده است.

۶- فرازی از دعای پنجم صحیفه سجادیه: «وَايَا مَنْ لَا تَفْنَى خَزَائِنُ رَحْمَتِهِ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاجْعَلْ لَنَا نَصِيباً فِي رَحْمَتِكَ».

ترجمه گرمارودی: و ای آنکه گنجینه‌های بخشایش ناپود نمی‌گردد، بر محمد و خاندان او درود فرست و برای ما از بخشایش خویش بهره‌ای بگذار (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۶۸-۶۹).

«در این فراز "رَحْمَتِهِ" به معنای رحمت خداوند است که به کالای گرانها تشبیه کرده است، یعنی امام علیه السلام رحمت خداوند متعال را به چیزی گران بهائی که باید از آن نگاهبانی و حراست شود تشبیه کرده است و این استعاره ای کنایی است، در متن واژه "خَزَائِنُ" آمده و این استعاره تخیلیه است، چون خیال کرده است که رحمت خداوند را در خزانه نگهداری کرد. و مستعار منه کالای گرانها است و مستعارله رحمت خداوند است و یکی از لوازم آن که "خَزَائِنُ" است ذکر شده است پس در این استعاره "رَحْمَتِهِ" مستعارله و "کالای گرانها" مستعار منه و جامع در هر دو حفاظت است و چون مشبه یعنی "نگهبانی و حراست رحمت خداوند" نه عقلی و نه حسی است پس استعاره تخیلیه است» (شرف علی، ۱۴۰۱: ۸۵). از نظر نیومارک این استعاره از نوع استعاره معیار است، زیرا تشبیه رحمت و فضل خدا به گنج و خزانه در فرهنگ اسلامی بسیار رایج است، مانند آیات قرآن: «وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ» (سوره حجر: ۲۱).

مترجم در ترجمه فراز بالا، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است؛ زیرا «خَزَائِنُ» را به «گنجینه‌ها» ترجمه کرده که تصویر استعاری «نگهداری کالای گرانها در خزانه» را به خوبی حفظ نموده است. از آنجا که این تصاویر در فارسی کاملاً قابل فهم، رایج و طبیعی هستند و خواننده فارسی زبان به راحتی از بافت دعا درمی یابد که «گنجینه‌های رحمت» استعاره از ارزش والا، عظمت و جاودانگی بخشایش الهی است.

۷- فرازی از دعای ششم صحیفه سجادیه: «وَيَسِّرْ حَوَا فِي أَرْضِهِ، طَلَباً لِمَا فِيهِ نَيْلُ الْآجِلِ مِنْ دُنْيَاهُمْ، وَ دَرَكُ الْآجِلِ فِي أُخْرَاهُمْ».

ترجمه گرمارودی: و در زمین او برای دستیابی به دستاوردهای کنونی این جهان و دریافت (توشه‌های سعادت) در جهان واپسین، ره پویند (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۷۴-۷۵).

«در این فراز امام علیه السلام واژه "يَسِّرْ حَوَا" که به معنای رهسپار شوند، استعاره آورده‌اند برای "پراکندن مردم در آغاز روز به هدف طلب روزی" یعنی امام (ع) پراکندن مردم در آغاز روز به هدف طلب روزی را به رهسپار شدن شتران به چراگاه تشبیه کرده است و این استعاره تبعیه است، چون لفظ استعاری فعل است و مستعار منه "رهسپار شدن شتران به چراگاه" و مستعارله "پراکندن مردم در آغاز روز به هدف طلب روزی" است و چون هیچ یکی از لوازم مستعار منه و مستعارله ذکر نشده است، پس استعاره تبعیه مطلقه است» (شرف علی، ۱۴۰۱: ۱۰۵). از نظر نیومارک از

نوع استعاره معیار محسوب می‌شود. این طبقه‌بندی به دلیل جافتادگی نسبی این تصویر در فرهنگ عربی (به ویژه فرهنگ بادیه‌نشینی)، عدم تازگی و خلاقیت شگفت‌انگیز، و وابستگی آن به بافت فرهنگی صورت می‌پذیرد.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است. وی «یَسْرَحُوا» را به «ره پویند» ترجمه کرده که تصویر استعاری «حرکت و پویش» را به‌خوبی حفظ نموده است؛ «ره پویند» واژه‌ای کهن و ادبی در فارسی است که به‌جای معادل‌های رایج‌تری همچون «رهسپار شوند» برگزیده شده است. این انتخاب نشان می‌دهد که مترجم افزون بر وفاداری به تصویر استعاری متن مبدأ، در پی ادبی‌تر و باستانی‌تر کردن ترجمه بوده تا فضایی متناسب با نثر فاخر و دعایی صحیفه سجادیه برای خواننده فارسی‌زبان ایجاد کند؛ بی‌آنکه از انتقال روان و دقیق معنا بکاهد.

۸- فرازی از دعای هشتم صحیفه سجادیه: «وَ سِنَّهُ الْعَفْلَةُ».

ترجمه گرمارودی: و بسر بردن در خواب بی‌خبری (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۸۶-۸۷).

«این عبارت مشتمل بر یک استعاره است یا استعاره مطلقه بدین تقریر که می‌گوییم: فروماندگی فکر را که از غفلت ناشی می‌شود به سستی‌ای تشبیه کرده که پیش از خواب رخ می‌دهد؛ و یا استعاره مکنیه تخیلیه است بدین تقریر که می‌گوییم: غفلت را به خواب تشبیه کرده و آنگاه از ذکر مشبه به خودداری فرموده و با آوردن لازمه آن یعنی واژه "سنه" بر آن قرینه‌ای قرار داده است. در این فراز "العَفْلَةُ" به معنای غیاب یک چیز از ذهن انسان و توجه نداشتن به آن است و این واژه مذکور استعاره از "فروماندگی فکر" و مستعار منه غیاب یک چیز از ذهن انسان و توجه نداشتن به آن است و فروماندگی فکر، تشبیه به غیاب یک چیز از ذهن انسان و توجه نداشتن به آن شده است. چون هیچ یکی از لوازم مشبه و مشبه به ذکر نشده است و نیز مشبه یعنی فروماندگی فکر نه عقلی و نه حسی است، پس استعاره تخیلیه مطلقه است؛ و در این استعاره "العَفْلَةُ" مستعار منه و "فروماندگی فکر" مستعارله و جامع در هردو پناه بردن است» (شرف علی، ۱۴۰۱: ۱۰۲). احتمال دارد که تشبیه بلیغ باشد که غفلت چون چرت زدن است. از منظر نیومارک از نوع استعاره معیار طبقه‌بندی می‌شود. این طبقه‌بندی به دلیل جافتادگی عمیق این تصویر در نظام استعاری فرهنگ اسلامی (تشبیه «غفلت» به «خواب»)، قابل پیش‌بینی بودن نسبی آن برای مخاطب آشنا با متون دینی، عدم تازگی و خلاقیت شگفت‌انگیز، و همچنین کاربرد گسترده این تشبیه در متون عرفانی و اخلاقی صورت می‌پذیرد.

مترجم در ترجمه «وَ سِنَّهُ الْعَفْلَةُ»، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است. وی «سنه» را به «خواب» ترجمه کرده که تصویر استعاری «چرت و خواب‌آلودگی» را به‌خوبی حفظ نموده است؛ همچنین «العَفْلَةُ» را به «بی‌خبری» برگردانده که معادلی دقیق، طبیعی و کاملاً فارسی است. از آنجا که این تصاویر در فارسی کاملاً قابل فهم، مانوس و بی‌نیاز از توضیح هستند و خواننده فارسی‌زبان به راحتی از بافت دعا درمی‌یابد که «خواب بی‌خبری» استعاره از غفلت، سستی و غیاب هوشیاری است.

۲-۳. استعاره بدیع یا ابتکاری

استعاره‌هایی که نویسنده زبان مبدأ آنها را ابداع کرده است. «استعاره‌های ابتکاری (به معنای عام کلمه): (الف) مفهوم اصلی پیام نویسنده، ویژگی‌های فردی او و نگاهش به زندگی را دربردارد، و اگرچه ممکن است کم و بیش دارای یک عنصر فرهنگی باشند، آنها را باید دقیقاً منتقل کرد. (ب) این استعاره‌ها منابعی هستند که به زبان مقصد غنا می‌بخشند» (همان، ۱۳۷۲: ۱۴۶ و ۱۴۷).

۱- فرازی از دعای سوم صحیفه سجاده: «وَالَّذِي بِصَوْتِ زَجْرِهِ يُسْمَعُ زَجْلُ الرُّعُودِ، وَإِذَا سَبَّحْتَ بِهِ حَفِيفَةُ السَّحَابِ التَّمَعَّتْ صَوَاعِقُ الْبُرُوقِ».

ترجمه گرمارودی: و بر آن فرشته که با بانگ گسیل کردن او، غرّش تندرهای شنیده می‌شود و چون با خروش او، ابر انبوه شناور شود، (تیغه‌های) برق آذرخش‌ها می‌درخشند (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۵۶-۵۷).

«زجلُ الرُّعُودِ»: زجل به معنای صدای بلند و رسا است، که مترجم آن را غرّش تندرهای ترجمه کرده است. رعد به شیری تشبیه شده که در اینجا به غرّش آن اشاره شده و این تشبیه پنهانی یا استعاره مکنیه و اثبات غرّش برای رعد، تخیل است. «سَبَّحْتَ بِهِ حَفِيفَةُ السَّحَابِ»: استعاره مکنیه، ابر به شناگری تشبیه شده که به یکی از لوازم آن (سبحت) اشاره کرده، که استعاره از حرکت روان ابرها است؛ و اثبات شناوری برای ابر، تخیل است. تکه ابری که هنگام حرکتش در آسمان صدایی از آن شنیده می‌شود به اسبی تشبیه شده که هنگام دویدن صدای (تنفسش) درونش یا حرکتش شنیده شود و استعاره تخیلیه است و به اعتبار اینکه سبحت از ملائمت مستعارمنه است استعاره مرشحه است» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۶۰). از نظر نیومارک این استعاره در دعای بالا، استعاره بدیع یا ابتکاری است، زیرا این تصاویر در متون عادی تکراری نیستند و جنبه خلاقانه و شاعرانه قوی دارند.

مترجم در عبارت بالا، در همه استعاره‌ها از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است؛ در استعاره نخست، «زَجْلُ الرُّعُودِ» به «غرّش تندرهای» ترجمه شده که «زجل» در عربی به معنای «صدای مهیب و غرّش» است و «غرّش» در فارسی دقیقاً همین معنا را با همان بار تصویری استعاری منتقل می‌کند. در استعاره دوم، «سَبَّحْتَ بِهِ حَفِيفَةُ السَّحَابِ» به «ابر انبوه شناور شود» برگردانده شده که «سبحت» به «شناور شود» ترجمه شده و تصویر استعاری «حرکت روان و سریع» را به خوبی حفظ کرده است.

۲- فرازی از دعای پنجم صحیفه سجاده: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَكَفِّنَا حَدَّ نَوَائِبِ الزَّمَانِ، وَشَرَّ مَصَائِدِ الشَّيْطَانِ، وَمَرَارَةَ صَوْلَةِ السُّلْطَانِ».

ترجمه گرمارودی: خداوندگارا! بر محمد و خاندان او درود فرست و ما را از دشواری و سختی‌های روزگار و از شرّ دامچاله‌های اهریمن و تلخی صولت (شکوه/شدّت و سختی) فرمانروایان، بسنده باش! (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۷۰-۷۱).

«حَدَّ نَوَائِبِ الزَّمَانِ: نوک (تیزی) حوادث زمان، حوادث به شمشیری تشبیه شده که به یکی از ویژگی‌های آن (تیزی) اشاره شده است که استعاره مکنیه است و اثبات تیزی برای حوادث تخیل یا استعاره تخیلیه است» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۶۱). از منظر نیومارک این نمونه را می‌توان استعاره بدیع یا ابتکاری دانست؛ زیرا تصویر نسبتاً نو و شاعرانه می‌باشد، از آن جهت که تصویر «حوادث» در قاموس دعاها و مناجات‌ها کمتر با «تیزی شمشیر» پیوند خورده است، این پیوند، مخاطب را شگفت‌زده می‌کند و به‌وضوح از نگاه خاص و سبک بیانی امام سجاد (ع) در مواجهه با سختی‌ها حکایت دارد و نه یک تصویر فرهنگی رایج.

«شَرَّ مَصَائِدِ الشَّيْطَانِ»: استعاره تصریحیه از شهوت‌ها و لذت‌های زودگذر و فریبنده دنیوی با جامع وسیله فریب دادن هردو، زیرا که شیطان بوسیله آنها انسان‌ها را فریب می‌دهد. مشبه به: «مصائد» (دام‌ها) به صورت مستقیم و مشبه: وسوسه‌های شیطانی که مانند تله‌های شکار عمل می‌کنند. این استعاره از نظر نیومارک استعاره معیار است، زیرا تشبیه شیطان به صیاد و گناه به دام در فرهنگ اسلامی بسیار رایج است. «مَرَارَةُ صَوْلَةِ السُّلْطَانِ»: استعاره مکنیه تخیلیه؛ [صولت سلطان به چیزی تلخ تشبیه شده، بدون ذکر صریح آن چیز، فقط با اشاره به «مرارت» (تلخی)] شکوه سلطان به میوه تشبیه شده که به تلخی آن اشاره شده و اثبات تلخی برای صولت تخیل است» (همان: ۶۱). از منظر نیومارک می‌توان این نمونه را استعاره بدیع یا ابتکاری دانست، زیرا این استعاره با پیوند «تلخی» و «شکوه سلطان»، تصویری ناآشنا و غافلگیرکننده می‌سازد که نه تنها توصیفی سطحی نیست، بلکه نگاهی انتقادی به ماهیت قدرت دارد. این تصویر، برخلاف استعاره‌های معیارِ جاافتاده در فرهنگ، وابسته به سبک خاص امام سجاد (ع) است و در متون مشابه دیده نمی‌شود. کاربرد «تلخی» در کنار «صولت سلطان» در فضای دعا، تازگی و خلاقیت دارد و از این‌رو از منظر نیومارک، استعاره‌ای بدیع یا ابتکاری محسوب می‌شود.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، برای هر یک از سه استعاره، روشی متناسب با میزان شفافیت و بسامد تصویر در زبان مقصد برگزیده است. در استعاره نخست، «حَدَّ نَوَائِبِ الزَّمَانِ» را به «دشواری و سختی‌های روزگار» ترجمه کرده است؛ در این ترجمه، «حَدَّ» که به معنای «تیزی و نوک» است و تصویر استعاری «تیزی شمشیر» را در خود دارد، به «دشواری و سختی» تبدیل شده و تصویر استعاری به‌کلی حذف گردیده و تنها معنای صریح و مفهومی «سختی و دشواری» به مخاطب منتقل شده است؛ این رویکرد دقیقاً با روش پنجم نیومارک یعنی «تبدیل استعاره به معنای صریح» هماهنگ است. در استعاره دوم، «شَرَّ مَصَائِدِ الشَّيْطَانِ» را به «شرّ دامچاله‌های اهریمن» برگردانده است؛ در اینجا «مَصَائِد» به «دامچاله‌ها» ترجمه شده و تصویر استعاری «دام‌ها و تله‌های شکار» به‌خوبی حفظ گردیده است که با روش اول

نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» مطابقت دارد. در استعاره سوم، «مَرَارَةً صَوْلَةً السُّلْطَانِ» را به «تلخی صولت (شکوه/شدت و سختی) فرمانروایان» ترجمه کرده است؛ در این بخش، «مَرَارَةً» به «تلخی» برگردانده شده که تصویر استعاری را حفظ کرده (روش اول)، و با افزودن «شکوه/شدت و سختی» در پرانتز، برای شفاف‌سازی معنای «صولت» توضیح ضمنی ارائه داده است که نشان‌دهنده تلفیق روش اول با روش هفتم نیومارک یعنی «ترکیب استعاره با معنا» می‌باشد.

۳- فرازی از دعای ششم صحیفه سجادیه: «وَجَعَلَهُ لِبَاسًا لِّیَلْبَسُوا مِنْ رَاحَتِهِ وَ مَنَامِهِ».

ترجمه گرمارودی: و آن را پوششی قرار داد تا با آن، لباس آسایش و خواب ببوشند (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۷۴-۷۵).
 «در این فراز "رَاحَتِهِ وَ مَنَامِهِ" را که به معنای آرام و خواب است، به لباس که بدن را می‌پوشاند تشبیه کرده است، یعنی امام علیه السلام آرامش و خواب راحت را به لباس که انسان را از گرما و سرما حفظ می‌کند تشبیه کرده است؛ مستعارمنه "لباس" است و مستعارله آرامش و خواب راحت است و یکی از لوازم آن که خود لباس است ذکر شده است، پس در این استعاره "آرامش و خواب راحت" مستعارله و "لباس" مستعارمنه و جامع در هردو شمول است؛ و چون مشبه یعنی تشبیه آرامش و خواب راحت به لباس، نه عقلی و نه حسی است پس استعاره تخیلیه است» (شرف علی، ۱۴۰۱: ۸۸). این استعاره با تشبیه آرامش و خواب به لباس، نگاه خاص امام سجاد را نشان می‌دهد که آرامش را پوشش‌دهنده و محافظ وجود انسان می‌داند. ذکر فعل «یَلْبَسُوا» به عنوان ملائم مشبیه، خلاقیت در خلق تصویر را نشان می‌دهد و از کلیشه فاصله می‌گیرد؛ از این‌رو از منظر نیومارک، استعاره‌ای بدیع و ابتکاری محسوب می‌شود.

مترجم در ترجمه فراز بالا، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است. وی «لِبَاسًا» را به «پوشش» ترجمه کرده که تصویر استعاری «پوشاندن و احاطه کردن» را به خوبی حفظ نموده است؛ همچنین «لِیَلْبَسُوا» را به «تا ببوشند» برگردانده که تصویر «پوشیدن لباس» را با همان بار معنایی به فارسی منتقل می‌کند. از آنجا که این تصاویر در فارسی کاملاً قابل فهم، رایج و طبیعی هستند و خواننده فارسی‌زبان به راحتی از بافت دعا درمی‌یابد که «پوشش آسایش و خواب» استعاره از فراگیری و احاطه‌ی آرامش و خواب بر وجود انسان است.

۴- فرازی از دعای هفتم صحیفه سجادیه: «يَا مَنْ تَحَلَّى عَقْدَ الْمَكَارِهِ، وَيَا مَنْ يُفْتَأُ بِهِ حَدُّ الشَّدَائِدِ، وَيَا مَنْ يُلْتَمَسُ مِنْهُ الْمَخْرَجُ إِلَى رَوْحِ الْفَرَجِ».

ترجمه گرمارودی: ای آنکه گره دشواری‌ها را به یاری تو می‌گشایند و ای آنکه تیزی تیغ سختی‌ها را با یآوری تو، کند می‌کنند؛ و ای آنکه راه «بیرون شد» از گرفتاری را به سوی آرامش گشایش، از تو می‌خواهند (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۸۳-۸۲).

«در ترکیب "عقد المکاره"، مکاره به ریسمانی تشبیه شده که یکی از ویژگی‌های آن عقد (گره زدن) است که در اینجا به عنوان استعاره مکنیه ذکر شده است. همچنین در واژه "حد الشدائد" نیز استعاره مکنیه است، شدائد به شمشیری تشبیه شده که تیزی که از ویژگی‌های آن است به شدائد اضافه شده است. و این اثبات تیزی برای شدائد استعاره تخیلیه است و به اعتبار اینکه واژه "یفتاً" از ملائمات مستعار منه است استعاره مرشحه می‌باشد» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۶۱). از نوع استعاره بدیع و خلاقانه طبقه‌بندی می‌شوند. این طبقه‌بندی به دلیل تازگی و نوآوری تصاویر (تشبیه دشواری‌ها به ریسمان گره‌خورده و سختی‌ها به شمشیر تیز)، قابل پیش‌بینی نبودن آن‌ها برای مخاطب، وابستگی به بافت عرفانی دعا، و قابلیت ترجمه تحت‌اللفظی (که گرمارودی با عبارات «گره دشواری‌ها» و «تیزی تیغ سختی‌ها» به درستی انجام داده است) صورت می‌پذیرد.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، عمدتاً از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته و در بخش‌هایی برای شفاف‌سازی بیشتر، آن را با روش هفتم یعنی «ترکیب استعاره با معنا» تلفیق کرده است. در استعاره نخست، «عَقْدُ الْمَكَارِهِ» را به «گره دشواری‌ها» ترجمه کرده که در آن «عَقْد» به «گره» و «مکاره» به «دشواری‌ها» برگردانده شده و تصویر استعاری «گره ریسمان» به‌خوبی حفظ گردیده است. در استعاره دوم، «يُفْتَأُ بِه حَدُّ الشَّدَائِدِ» را به «تیزی تیغ سختی‌ها را کند می‌کنند» ترجمه کرده است؛ در اینجا «حَدُّ» به «تیزی»، «شَدَائِدِ» به «سختی‌ها» و «يُفْتَأُ» به «کند می‌کنند» برگردانده شده که تصویر استعاری «کند کردن تیزی شمشیر» را به‌خوبی حفظ نموده است.

۳-۳. استعاره مرده

بیش‌تر به واژه‌های عام مربوط می‌شوند، استعاره‌هایی که فرد به ندرت از تصویر آنها آگاه است (همان، ۱۳۷۲: ۱۳۸ و ۱۳۹).

۱- فرازی از دعای پنجم صحیفه سجادیه: «اللَّهُمَّ فَصِّلْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَكَدِّ لَنَا، وَلَا تَكِدْ عَلَيْنَا، وَامْكُرْ لَنَا وَ لَا تَمْكُرْ بِنَا، وَادِلْ لَنَا وَ لَا تُدِلْ مِنَّا».

ترجمه گرمارودی: خداوند‌گارا! پس بر محمد و خاندان وی درود فرست و به سود ما چاره‌سازی فرما و بر زیان ما چاره‌سازی نفرما! و به سود ما تدبیر کن و به زیان ما تدبیر مکن و به ما چیرگی بخش و دیگران را بر ما چیرگی مده! (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۶۸-۶۹).

«کید، مکر و مکر بمعنی خدعه و نیرنگ است که در معنی اراده و تدبیر استعمال شده است، زیرا که مکر و حيله در ذات خدای متعال نمی‌گنجد پس این استعاره تصریحیه تبعیه است و به اعتبار اینکه هیچ یک از ملائمات مستعار و مستعار منه در کلام ذکر نشده استعاره مطلقه است» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۱۰۳). از نظر نیومارک این نمونه استعاره‌ی مرده است، زیرا تصویر استعاری اولیه (فریب و نیرنگ) در اثر استفاده مکرر در متون دینی به کلی فرسوده شده و این واژگان اکنون مستقیماً مفهوم «تعهد و تدبیر الهی» را منتقل می‌کنند و بار معنایی مجازی خود را تقریباً از دست داده‌اند.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، از روش پنجم نیومارک یعنی «تبدیل استعاره به معنای صریح» بهره گرفته است. وی «کَد» را که به معنای «نیرنگ و حيله» است، به «چاره‌سازی» ترجمه کرده و «امُکَر» را نیز که همان مفهوم را دارد، به «تدبیر» برگردانده است. در این ترجمه، تصویر استعاری «نیرنگ و حيله» به کلی حذف شده و مفاهیم صریح «چاره‌سازی» و «تدبیر» جایگزین آن گردیده‌اند. اگر مترجم از روش اول یعنی ترجمه تحت‌اللفظی استفاده می‌کرد، ناگزیر باید «کید» و «مکر» را به «نیرنگ» و «حيله» ترجمه می‌کرد که نسبت دادن این صفات به خداوند صحیح نیست و ممکن بود برای خواننده فارسی‌زبان ابهام ایجاد کند. بنابراین، مترجم با آگاهی از ناسازگاری این تصاویر با ساحتِ قدسِ الهی، تصویر استعاری را کنار گذاشته و با برگردانی معنایی، مفهوم «تدبیر حکیمانه و چاره‌سازی الهی» را به‌صورتی روان، دقیق و قابل‌فهم به مخاطب منتقل کرده است.

۲- فرازی از دعای نهم صحیفه سجادیه: «اللَّهُمَّ وَ إِنَّكَ مِنَ الضَّعْفِ خَلَقْتَنَا... فَلَا حَوْلَ لَنَا إِلَّا بِقُوَّتِكَ، وَلَا قُوَّةَ لَنَا إِلَّا بِعَوْنِكَ».

ترجمه گرمارودی: بار خدایا! تو ما را ناتوانا آفریده‌ای، پس ما را، توانی جز توانمندی تو و نیرویی، جز یاری تو نیست (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۹۰-۹۱).

«در عبارت "فلا حول لنا"، حول که به معنی توانایی است به حرکت تشبیه شده است زیرا در هر دو نوعی تلاش و پویندگی است، سپس مستعار منه، "حرکت" حذف شده و مستعار له ذکر شده است بنابراین؛ استعاره مکنیه اصلیه است، اصلیه از این جهت که چون لفظ مستعار یعنی حول اسم جامد است» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۷۸). از منظر نیومارک از نوع استعاره مرده طبقه‌بندی می‌شود. این طبقه‌بندی به دلیل فرسودگی کامل تصویر استعاری اصلی («حرکت»)، عدم آگاهی گوینده از این تصویر هنگام استفاده از واژه «حول»، و تبدیل شدن این واژه به بخشی از زبان عادی و غیراستعاری عربی صورت می‌پذیرد.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، از روش اول نیومارک یعنی «بازتولید همان تصویر در زبان مقصد» بهره گرفته است. وی «حَوْل» را به «توان» ترجمه کرده که معادلی دقیق، طبیعی و کاملاً رایج در فارسی است؛ از آنجا که این تصویر و مفهوم در فارسی کاملاً رایج، مأنوس و بی‌نیاز از توضیح هستند، مترجم به‌درستی شکل استعاری را حفظ کرده و بدون تبدیل یا تغییر تصویر، مفهوم را به‌صورت روان و وفادارانه به فارسی منتقل نموده است.

۳- فرازی از دعای نهم صحیفه سجادیه: «فَأَيُّدُنَا بِتَوْفِيقِكَ، وَ سَدِّدْنَا بِتَسْدِيدِكَ، وَ أَعْمِ أَبْصَارَ قُلُوبِنَا عَمَّا خَالَفَ مَحَبَّتَكَ، وَ لَا تَجْعَلْ لِشَيْءٍ مِنْ جَوَارِحِنَا نُفُوداً فِي مَعْصِيَتِكَ».

ترجمه گرمارودی: بنابراین، ما را با توفیق خویش، نیرومند کن و با راهنمایی خویش، به راه راست بدار و دیدگان دلمان را از آنچه ناساز با مهر توست، کور گردان و هیچ‌یک از اندام ما را در نافرمانی خویش، موثر قرار مده! (گرمارودی، ۱۳۸۹: ۹۲-۹۳).

«آیدنا» به معنی تایید کردن و حمایت کردن است که استعاره تصریحیه تبعیه از توانا و نیرومند ساختن است و «سَدَدنا» به معنی ثابت قدم و استوار گردانیدن در راه راست است و استعاره مصرحه تبعیه از ارشاد و راهنمایی کردن است و به اعتبار اینکه هردو در یک چیز خداوند یا انسان وجود دارد استعاره وفاقیه است» (منوچهری، ۱۳۹۰: ۱۰۵). از منظر نیومارک، استعاره‌های «آیدنا» و «سَدَدنا» از نوع استعاره مرده هستند، زیرا تصاویر استعاری اصلی («دست» و «تیراندازی») به کلی فرسوده شده و این واژگان به بخشی از زبان عادی برای بیان «نیرومند ساختن» و «راهنمایی کردن» تبدیل گشته‌اند.

«اعم ابصار قلوبنا عما خالف محبتک»: در واژه «اعم» که به معنی کور کردن است به جای ضلالت و گمراه کردن به کار رفته، این استعاره تصریحیه است و به اعتبار طرفین استعاره یعنی مستعار له «ضلالت» و مستعار منه «کوری» که هر دو در شی واحد به اتفاق یافت می‌شوند استعاره وفاقیه است» (همان، ۱۳۹۰: ۱۰۵). از منظر نیومارک استعاره‌های «اعم ابصار قلوبنا» (شامل «ابصار قلوبنا» و «اعم») و «نُفُوذاً فی مَعْصِیتِک» از نوع استعاره معیار هستند، زیرا این تصاویر (تشبیه دل به دارای چشم، تشبیه گمراهی به کوری، و تشبیه تأثیرگذاری به نفوذ فیزیکی) در فرهنگ اسلامی و متون دینی رایج و جاافتاده‌اند، اما هنوز به مرحله «مرده» نرسیده‌اند و خواننده همچنان تا حدی تصویر استعاری را حس می‌کند.

مترجم در ترجمه عبارت بالا، از ترکیبی از روش‌های نیومارک بهره گرفته است، اما روش غالب در این ترجمه، روش پنجم یعنی «تبدیل استعاره به معنای صریح» و روش هفتم یعنی «ترکیب استعاره با معنا» می‌باشد. برای نمونه، «أَبْصَارَ قُلُوبِنَا» را به «دیدگان دل» ترجمه کرده که هم تصویر استعاری را حفظ نموده و هم با واژه‌ای طبیعی‌تر و ادبی‌تر، مفهوم را به مخاطب منتقل کرده است (ترکیبی از روش اول و روش هفتم). همچنین «نُفُوذاً فی مَعْصِیتِک» را به «موثر قرار مده» برگردانده که در آن «نفوذ» به «موثر» تبدیل شده و این همان تبدیل استعاره به معنای صریح (روش پنجم) است. در بخش «تَسْدِیدِک» نیز مترجم «تسدید» (به راه راست هدایت کردن) را به «راهنمایی خویش» ترجمه کرده که باز هم تبدیل به معنای صریح (روش پنجم) محسوب می‌شود. افزون بر این، «آیدنا» را به «نیرومند کن» برگردانده که «تأیید» در آن به «نیرومند کردن» تبدیل شده و این نیز با روش پنجم هماهنگ است.

جدول ۱. نمود روش‌های ترجمه گرمارودی از استعاره در ۱۰ دعای اول صحیفه سجاده

انواع استعاره	روش‌های ترجمه
استعاره معیار یا متداول: ۵۳.۳۳٪	روش اول (بازآفرینی تصویر): ۷۳.۳۳٪
استعاره بدیع (ابتکاری): ۲۶.۶۷٪	روش دوم (جایگزینی تصویر): ۶.۶۷٪
استعاره مرده: ۲۰٪	روش پنجم (تبدیل به معنی): ۶.۶۷٪
	روش هفتم (تصویر + معنی): ۶.۶۷٪
	ترکیب روش‌های ۱، ۵ و ۷: ۶.۶۷٪

بحث و نتیجه‌گیری

این الگو از «بازآفرینی کامل تصویر» (روش اول) تا «حذف کامل استعاره» (روش ششم) را در بر می‌گیرد و به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا رویکرد مترجم را در یک پیوستار مشخص قرار دهد. در این پژوهش، الگوی نیومارک به روشی نشان داد که گرمارودی از دو روش اول و پنجم استفاده می‌کند و سایر روش‌ها کاربرد ندارند. این یافته به تنهایی نمایانگر «سبک ترجمه» گرمارودی است.

در پاسخ به سوال اول به نظر می‌رسد بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل ۲۲ استعاره‌ی ده دعای اول صحیفه‌ی سجاده، گرمارودی در مواجهه با استعاره‌ها، از پنج رویکرد متمایز در چارچوب الگوی هفت‌گانه‌ی نیومارک بهره گرفته است که عبارت‌اند از: روش اول (بازآفرینی همان تصویر در زبان مقصد)، روش دوم (جایگزینی تصویر)، روش پنجم (تبدیل استعاره به معنی)، روش هفتم (ترجمه‌ی تصویر همراه با معنی)، و ترکیب روش‌ها (اول و پنجم یا پنجم و هفتم). در این میان، روش اول (بازآفرینی تصویر) با ۷۳.۳۳ درصد، بیشترین کاربرد را در ترجمه‌ی گرمارودی داشته است و نشان‌دهنده‌ی گرایش غالب او به حفظ و انتقال تصویر استعاری به فارسی است. در مقابل، روش‌های دوم، پنجم، هفتم و ترکیب روش‌ها، هرکدام با ۶.۶۷ درصد، کمترین کاربرد را داشته‌اند و تنها در مواردی محدود (معمولاً یک مورد برای هر روش) به کار رفته‌اند. روش‌های سوم (تبدیل به تشبیه)، چهارم (تشبیه همراه با معنی) و ششم (حذف استعاره) نیز اصلاً در ترجمه‌ی گرمارودی مشاهده نشدند که نشان از تعهد او به انتقال کامل مؤلفه‌های معنایی متن مبدأ و پرهیز از حذف یا تغییر بی‌دلیل تصویر استعاری دارد.

در پاسخ به سوال دوم چنین به نظر می‌رسد که الگوی هفت‌گانه‌ی نیومارک برای تحلیل ترجمه‌ی استعاره‌های صحیفه‌ی سجاده، به دلیل جامعیت این روش، وضوح دسته‌بندی‌ها و انعطاف‌پذیری آن در برابر انواع استعاره‌ها و نیز قابلیت انطباق با متون دینی و عرفانی است. نیومارک، برخلاف بسیاری از نظریه‌پردازان ترجمه که عمدتاً بر ترجمه‌ی متون ادبی غیردینی متمرکز بوده‌اند، به چالش‌های ترجمه‌ی متون مقدس و دینی نیز توجه داشته است. با این حال، آنچه در عمل مشاهده می‌شود این است که مترجمان متون دینی به دلیل قداست و حساسیت این متون، از برخی روش‌های این الگو (مانند حذف یا تبدیل به تشبیه) می‌شود گفت که نمی‌توانند، استفاده کنند. این محدودیت، نه ناشی از نقص الگو، بلکه برآمده از ماهیت خودِ متن دینی و تعهد امانت‌دارانه‌ی مترجم است. بنابراین، این الگو برای تحلیل توصیفی ترجمه‌ی متون دینی بسیار کارآمد است، اما کاربست عملی آن در این متون، همواره تابعی از ملاحظات اعتقادی، فرهنگی و امانت‌داری مترجم خواهد بود. به بیان دیگر، محدودیت‌های مشاهده‌شده در ترجمه‌ی گرمارودی، نه به دلیل ضعف الگو، بلکه به دلیل خودتنظیمی و مسئولیت‌پذیری مترجم در قبال متن مقدس است. این یافته، خود گواهی است بر اینکه مترجمان متون دینی، پیش از هر چیز، خود را امانت‌دار کلام الهی می‌دانند و ترجمه را نه یک بازآفرینی آزاد،

بلکه یک رسالت خطیر می‌شمارند. از این رو، الگوی او می‌تواند برای ارزیابی دقیق تصمیم‌های مترجم در مواجهه با استعاره‌های پیچیده عرفانی-دعایی، ابزاری کارآمد و علمی فراهم آورد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

بیانیه نحوه استفاده از ابزار هوش مصنوعی

در تهیه این پژوهش نویسندگان در اصلاح ترجمه لاتین منابع پایانی و چکیده انگلیسی از ابزار هوش مصنوعی ChatGPT استفاده کرده‌اند.

منابع

قرآن کریم.

ابوموسی، محمد محمد. (۲۰۰۹). *التصویر البیانی: دراسة تحليلیة لمسائل البیان*. القاهرة: مکتبه وهبه.

احمدی، سجاد و گلی، حسین. (۱۳۹۸). سبک ترجمه استعارات فولادوند و حلبی بر اساس راهکارهای ترجمه استعاره نیومارک (مطالعه موردی جزء اول قرآن کریم). *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۹ (۲۰)، ۹۳-۱۱۴.

<https://doi.org/10.22054/rctall.2019.36423.1350>

اسلامی مهرجردی، محمدرضا و باقر، علیرضا. (۱۳۹۶). مقایسه ترجمه‌های استعاره‌های قرآن کریم در ترجمه میبدی و فولادوند. *ادب عربی*، ۹ (۲)، ۱۷۹-۱۹۸.

<https://doi.org/10.22059/jalit.2018.226603.611642>

امانی، رضا و شادمان، یسرا. (۱۳۹۱). چگونگی معادل‌یابی استعاره‌های قرآنی در فرآیند ترجمه. *مطالعات قرآن و حدیث*، ۵ (۲)، ۱۳۹-۱۶۸.

<https://doi.org/10.30497/quran.2012.1009>

باقر، علیرضا. (۱۳۹۱). دشواری ترجمه استعاره با تأکید بر شیوه‌های برگردان استعاره‌های قرآنی در ترجمه طبری. *پژوهشنامه قرآن و حدیث، انجمن علوم قرآن و حدیث ایران*، ۱۱، ۵۴-۷۲.

بسیونی، عبدالفتاح. (۱۹۹۸). *علم البیان، دراسة تحليلیة لمسائل البیان*. القاهرة: دار المعالم الثقافیة (مؤسسة المختار).

پالامبو، گیزیه. (۱۳۹۰). *اصطلاحات کلیدی در مطالعات ترجمه (ترجمه فرزانه فرح زاد و عبدالله کریم زاده)*. تهران: نشر قطره.

الجرجانی، عبدالقاهر. (۲۰۰۲). *أسرار البلاغة فی علم البیان*. الطبعة الأولى. بیروت: دار المعرفة.

سلیمان احمد، عطیه. (۱۴۰۳). *استعاره قرآنی در پرتو نظریه شناختی*، ترجمه شهریار نیازی- دانا طالب‌پور. تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.

شرف، علی. (۱۴۰۱). *بررسی استعاره‌های مصرحه صحیفه سجادیه از لحاظ ملائمت با محوریت کتاب ریاض السالکین*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). قم: مجتمع آموزش عالی امام خمینی.

- عباسی، نوذر. (۱۳۹۷). *نقد و بررسی ترجمه استعاره در خطبه‌های نهج البلاغه بر اساس الگوی نیومارک (با نگاه مقایسه‌ای به ترجمه شهیدی، دشتی، و گرمارودی)* (رساله دکتری). دانشگاه سمنان.
- قدیمی، سجاد. (۱۳۹۴). *فن ترجمه عربی به فارسی با تکیه بر نظریه پتر نیومارک (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)*. البرز: دانشگاه خوارزمی.
- قنبری، بخشعلی. (۱۳۹۰). *آثار، مجموعه مقالات بزرگداشت دکتر سید علی موسوی گرمارودی*. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- منوچهری، محمد. (۱۳۹۰). *صور خیال در صحیفه سجادیه (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)*. سنج: دانشگاه کردستان.
- موسوی گرمارودی، سید علی. (۱۳۸۹). *صحیفه سجادیه (چاپ هشتم)*. تهران: انتشارات هرمس.
- نوبین دریاسری، طیه. (۱۳۹۷). *بررسی عناصر بیانی ادعیه صحیفه سجادیه (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)*. قم: دانشکده اصول الدین قم.
- نیومارک، پتر. (۱۳۷۲). *دوره آموزش فنون ترجمه ویژه مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد (ترجمه منصور فهیم و سعید سبزیان مرادآبادی)*. تهران: انتشارات رهنما.
- هاوکس، ترنس. (۱۳۷۷). *استعاره (ترجمه فرزانه طاهری)*. تهران: نشر مرکز.

Persian and Arabic References Presented in English

The Holy Quran [In Arabic]

- Abbasi, N. (2018). *A critique and examination of the translation of metaphor in the sermons of Nahj al-Balagha based on Newmark's model (with a comparative view of the translations by Shahidi, Dashti, and Garmaroudi)* [Doctoral dissertation, Semnan University]. [In Persian]
- Abu Musa, M. M. (2009). *The rhetorical image: An analytical study of issues in rhetorical expression*. Maktabat Wahbah. [In Arabic]
- Ahmad, S. and Goli, H. (2019). The style of the Foladvand and Halabi translation of metaphors based on newmark's theory: A case study from part one. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 9(20), 93-114. <https://doi.org/10.22054/rctall.2019.36423.1350>
- Al-Jurjani, A. Q. (2002). *The secrets of eloquence in the science of rhetorical expression* (1st ed.). Dar al-Ma'rifah. [In Arabic]
- Amani, R., & Shadman, Y. (2012). How to find equivalents for Quranic metaphors in the translation process. *Quran and Hadith Studies*, 5(2), 139-168. <https://doi.org/10.30497/quran.2012.1009> [In Persian]
- Baqer, A. (2012). The difficulty of translating metaphor, with an emphasis on methods of rendering Quranic metaphors in Tabari's translation. *Quran and Hadith Research Journal*, (11), 54-72. [In Persian]
- Basuni, A. F. (1998). *The science of rhetorical expression: An analytical study of issues in rhetorical expression*. Dar al-Ma'alim al-Thaqafiyah (Mu'assasat al-Mukhtar). [In Arabic]
- Ghadimi, S. (2015). *The technique of Arabic-to-Persian translation based on Peter Newmark's theory* [Master's thesis, Kharazmi University]. [In Persian]
- Ghanbari, B. (2011). *Athar: A collection of essays in honor of Dr. Seyyed Ali Mousavi Garmaroudi*. Association for Cultural Works and Honors. [In Persian]

- Hawkes, T. (1998). *Metaphor* (F. Taheri, Trans.). Nashr-e Markaz. (Original work published 1972) [In Persian]
- Islami Mehrjerdi, M. R., & Bagher, A. (2017). A comparison of the translations of Holy Quran metaphors in Meybodi's and Fooladvand's translations. *Arabic Literature*, 9(2), 179-198. <https://doi.org/10.22059/jalit.2018.226603.611642> [In Persian]
- Manouchehri, M. (2011). *Figures of imagination in the Sahifa Sajjadiyya* [Master's thesis, University of Kurdistan]. [In Persian]
- Mousavi Garmaroudi, S. A. (2010). *Sahifa Sajjadiyya* (8th ed.). Hermes Publications. [In Persian]
- Newmark, P. (1993). *Translation techniques training course for undergraduate and graduate levels* (M. Fahim & S. Sabzian Moradabadi, Trans.). Rahnama Publications. (Original work published 1988) [In Persian]
- Novin Daryasari, T. (2018). *An analysis of the rhetorical elements of the supplications of the Sahifa Sajjadiyya* [Master's thesis, Qom Faculty of Usul al-Din]. [In Persian]
- Palumbo, G. (2011). *Key terms in translation studies* (F. Farahzad & A. Karimzadeh, Trans.). Qatreh Publishing. (Original work published 2009) [In Persian]
- Sharaf, A. (2022). *An analysis of the explicit metaphors of the Sahifa Sajjadiyya in terms of their rhetorical congruities, with a focus on the book Riyad al-Salikin* [Master's thesis, Imam Khomeini Higher Education Complex]. [In Persian]
- Soleiman Ahmad, A. (2024). *Quranic metaphor in light of cognitive theory* (S. Niazi & D. Talebpour, Trans.). University of Tehran Press. (Original work published 1986) [In Persian]